

Om Bro-brille-legens oprindelse og historie.

Dette lille arbejde gør ikke fordring hverken på nyhed eller originalitet. Dets væsentligste fortjeneste turde blive, at et vidtspredt, delvis utrykt, stof er samlet rundt om fra og i en let overskuelig form lagt i rette til fremtidige forskere. Allerede før jeg læste dr MANNHARDTS afhandling om »das brückenspiel»¹, var legen mig påfaldende, og jeg havde samlet en del varianter sammen. Nedenfor findes udbyttet af mine fortsatte samlinger, jeg må takke norske og svenske venner for trofast hjælp. Til dr REINH. KÖHLER i Weimar har jeg en særlig tak at bringe for udmærket imødekommen; jeg skylder hans trofaste og uegenlyttige hjælp tre af de italienske varianter af legen og en del af de tyske, hvor jeg har vedføjlet hans navn. Endelig erholdt jeg i det sidste øjeblik den islandske opskrift ved hr Ö. DAVIDSSONS velvillie, den var mig i høj grad kærkommen som et led i lænken, der knytter Island til Italien.

Tyde legen i det enkelte eller føre de mangfoldige remser tilbage til en enhed, evner jeg ikke. En indtrængende kundskab til hele middelalderens religiøse forestillingskreds måtte der kræves for at udrede hele denne legs indhold, om det så kunde gøres, og mine afsluttende bemærkninger er kun strøgods. Det har forekommet mig, at først måtte der gives middelalderen alt hvad dens var, inden man kan tænke på at tyde det mythiske stof, der mulig gemmes bagved.

Bro-brille-legen eller, som dr MANNHARDT har kaldt den, das brückenspiel, kan altså antages for at være europæisk. Om den findes i Rusland, ved jeg ikke; den synes at have være

¹) Mannhardt, Zeitschrift f. deutsche mythologie u. sittenkunde IV.

brugt i Spanien; fra Portugal mangler jeg alle efterretninger. Min bolig fjærnt fra hovedstaden har gjort mig det umuligt at søge omkring i krogene. En stor geografisk udbredelse synes at måtte tyde på forholdsvis ælde, selv om ingen bestemte skriftlige efterretninger bevidner det; i middelalderen tænkte vel få af de få, der kunde føre pennen, på den slags optegnelser. Enkelte hentydninger er dog levnede. Således kan legen antages nævnet af Villani i Istorie Fiorent. a. d. 1328 c. XCVI som brugt af drengene i Florens under navnet: coda romana. Det fangne barn blev spurgt: vil du være guelfer el. ghibelliner? Rabelais nævner »au pont chez» i Frankrig blandt børnelege; i Tyskland kalder hans oversætter den: »der faulen brücken», »auf der brückern suppen in glorie», »ritter durch gitter» (Gargantua c. 34, 25 efter Rochholz). Ligeledes hentyder den bekendte prædikant Gailer v. Kaisersberg til den: »Woltestu ietz der faulen brucken springen, als da du zwölf iar alt warest oder vierzehn alt, es wurd dir vbel anston; den alten stot nit an als den iungen». — »Dann die auf der höchsten spitzen stehen, stehen nit satt; es wird jhnen nichts mehr, dann dass sie, wie im spiel der faulen brucken, einmal die händ zusammen schlagen vnd jauchzen vnd alsdann wieder herabspringen, ritschen und burzeln (Sunden des Mundes III. bl. 52 efter Rochholz). I Spanien nævnes den 1605 og begynder: »falden er broen» (se Marin. I. 166—68). Ved skriftlige mindesmærker kan legen altså bevises muligvis at være 500 år gammel i Europa, hvad der jo for noget så lunefuldt som børns leg er en ganske anseelig alder. Hvormeget den turde være ældre, skal jeg intet forsøg gøre på at oprede. Der må uden tvivl samles og sammenlignes længe endnu, inden der kommer fuld klarhed over folketraditionernes skæbner, deres ælde, deres hjemstavn og vandringer.

Blandt de danske tekster kan skelnes den almindelig bekendte fynske-københavniske (16), der atter har aflæggere i Skåne (6), i Kristiania (5) samt efter velvillig meddelelse fra provst Hammershaimb i Torshavn på Færøerne; den vestjyske (28), om kongens folk, der rider gennem porten, gennem Røde Skoven (40). Med dem kan sammenstilles den islandske (1), den norske (3, 4), den svenske (13 flg.). Af teksterne er adskillige (42 flg.) stærkt slidte og helt eller delvis uforståelige og må med de sidste (48 flg.) betragtes som legens yderste udløbere i Danmark.

Bland de svenske tekster synes nr 10 flg. at være påvirkede af en anden leg, der også findes som danseleg herhjemme. Man sammenligne blot: to danner med opløftede hænder en port, de øvrige går ind under den i en lang rad og synger:

Syster, syster, Engla,
får du mig till fångla,
min kära syster,
allt som det lyster!
Du får inte släppa fram,
förrän du säger din kärastes namn,
hvem du har till fästeman (-mö)!

En af kredsen fanges, og nu fortsættes:

(Lina) tog sig en knippeldyna,
satte sig uti fönstret;
mera tänkte hon på (Peter) lille,
in hon såg på mönstret.
Aha, du (Lina) lilla,
aha, du (Peter) lilla,
du är min ock jag är din
i alla våra lifsdagar.

N. Luggede h. i Skåne, ved dr A. Koek Lund (jfr Arwids. III. 247).

Hovedteksterne i England — mener jeg — er de der taler om brobygningen, mens nr 61 flg. er udløbere.

Når man så overser denne brogede mangfoldighed af varianter fra de mest forskellige lande, synes der at være to temaer, om jeg må udtrykke mig således, sammenblandede. Det ene angår broen, dens fald, dens opførelse, samt tolden, som skal erlægges: den sidste af dem, der drager over den. Om dette tema kan jeg fortiden på grund af manglende adgang til tyske eller andre fremmede sagnsamlinger intet oplyse. Her kunde jo mulig være et dunkelt minde om et offer til den mørke magt, der har bygget broen (jfr sagnet om die Teufelsbrücke i Schweiz); mulig blot dette, at der blev betalt told ved færdsel over broen. Det andet tema synes væsentlig at være af religiøs natur, dette skal jeg dvæle lidt længere ved. Fælles for de fleste af de mange tekster er talen om en bro, en port, en låge, der skal åbnes. Broen eller broporten dannes af de to med opløftede hænder. Man kommer derved uvilkårlig til at tænke på port

og vindebro, eller de overbyggede broer i Sydtyskland. Jeg kan knap forestille mig, at børn herhjemme vilde danne en bro således, om ikke en fremmed model lå bagved. Over broen drager en skare, hinsides kommer en afgørelse, med valg, vejning, så en kamp mellem »solunger» og »måneunger», mellem »engle» og »djævla», og legen ender med at en af parterne sejrer.

Her synes kendelig at være forestillinger hentede fra middelalderen, og at broen i legen står og minder i dunkle træk om broen mellem de levendes og dødes land — jeg henviser til Hermod's ridt over Gjallarbroen. I fortællingen om Torkilds rejse til Geirrod kommer de til en guldbro, der gør skel imellem mandhjem og thusse-verdenen¹. I Oluf Ástasons draumekvæði² kommer han på sin færd til gjallarbrú:

hon henge så högt i vinde,
hon er all með jönni slegin
og saum i kvorjum tinde.

Og der fortsættes:

26. Eg hev gengið gjallarbrú,
hon er ekki goð at gange:
bikkja bit, og ormen sting,
og stuten stend og stangar. O. s. v.

og sluttet:

33. Sæl er den i föðesheimen
fatike geve skó,
han tar inki berrfött gange
på kvasse heklemó.

Professor Stephens har gjort mig opmærksom på en Yorkshire gravsang fra det 17de århundrede, der taler om sjælen på rejsefærd efter døden over Whinny moor, hvor tjørnene skal »prick thee to the bare beans». Det hedder så videre:

From Whinny Moor that thou mayst pass,
every night & awle,
to Brig o' Dread thou comst at last,
and Christ receive thy sawle!

¹) Grundtvigs Overs., 1855, s. 382.

²) Landstad, Norske folkeviser, s. 74.

From Brig of Dread na brader than a thread
every night and awle,
to purgatory fire thou cemest at last,
and Christ receive thy sawle¹.

I Tundalus ed. Hahn s. 49 kommer sjælen til en smal og milelang bro, der foran og bagved er beslået med jærnpigge².

En muhamedansk tradition anfører, at alle sjæle må midt i helvede færdes over en bro, der er smallere end et hår, skarpere end æggen på et sværd og på begge sider er besat med torne og hvasse vækster. Lignende forestillinger findes i jødiske sagn. Det er dog blot de vantro, der skal hos dem gå over broen³.

Dernæst er der vejningen. Det er en af middelalderens almindelige forestillinger, at sjælene vejes, og så er det erkeenglen Mikael, der står med vægtskålene i hånden. I den ene skål sidder en nøgen menneskesjæl, der strækker armene bedende i vejret; på den anden skål ligger en vægt, en eller flere djævle søger at trykke den ned, men forgæves. Jesus på Mariæ skød rækker efter menneskesjælen, og Mikael sætter foden på djævelens pande⁴. I det hele synes Mikael med sjælevægten at være et meget almindeligt kirkebillede. Efter meddelelse af højskolelærer Båge findes han således også i Hedensted kirke; fremstillingen deraf er ligeledes temmelig almindelig i svenske kirker. Han findes på Notre-Dame-kirken i Paris; billedet af dommedag på et alter i hospitalskirken i Beaune i Burgund af Rogier v. Weyden⁵. Fremstillinger af vægten som afgørende kampens skæbne findes endvidere på græske vaser⁶. Sjælevægten findes endelig på ægyptiske billeder⁷. Fremstillingen om sjælevægten kan altså antages at være almindelig i middelalderen og strække

¹) Brandt, Pop. antiqu. II. 275.

²) Mannhardt, Zeitschrift für mythologie, IV. 421.

³) Grimm Myth., 794 anm. Motivet findes i Zendavesta og er almindelig udbredt.

⁴) Billedlige fremstillinger findes i Scheible, Das kloster VII. 563; Købke, Danske kirkebygninger s. 86 från Århus domkirke.

⁵) Se Schnaase, Geschichte d. bildende künste VIII, s. 255 (1876); Crosnier, Iconographie Chretienne (1848), s. 120; Caumont, Abécédaire, Architecture religieuse (1859), s. 197.

⁶) Magazin pittoresque 1856, p. 301.

⁷) Således Champollion Figeac, Gemälde v. Ägypten (1852) nr 20.

sig langt tilbage i oldtiden, og når man vil søge sidestykker til vejningerne i bro-brille-legen (107, 119, 120) i andre lege, er de ikke så vanskelige at finde. Således er der en amerikansk leg, som kaldes »vejning»¹, hvor to børn står ligeoverfor hinanden, hver griber med sin højre hånd den andens venstre håndled og danner således en slags kurv, hvori et tredje barn løftes, idet han med begge sine arme omfatter dens hals, som bærer ham. De svinger ham frem og tilbage og slår ham tilsidst mod væggen — giver han da slip, kaldes han: rotten egg, et højst foragteligt navn, som for øvrigt også den får, som slipper taget under »the tug of war» i London-bro-legen (59, 62). I en italiensk variant bliver alt tydeligere endnu. Barnet skal »vejes»; når det er løftet op, skal det springe ned over den ene af bærernes sænkede arme. Lykkes springet og barnet slipper ud af deres tag, kommer han i paradys, ellers i helvede. I Frankrig ligeså, der hedder det:

à l'épayelle,
tout du long de ciel,
tout du long de paradis,
saut', saut', saut, souris!

Den sidste udløber heraf er sagtens den nordslesvigske leg »å væj sålt». To børn tager hinanden ved hænderne, et tredje lægger sig over deres arme og løftes op og ned, mens de synger:

væj, væj sålt å brø,
vel I int løw, så kan I dg,
a væjør jær samøl mæ kølør å kæp,
vel I int løw, så skal I få skræp!

Herpå spørger de to den tredje: hva vel do stå å, æntæn å æ høi ælør å æ hgl? Barnet vælger da; svarer det: å æ høi, bliver det sat ned på benene, og omvendt. (Grundtv. Saml., Åbenrå.)

Endelig er der kampen mellem de to partier. I digtninge i middelalderen er det et almindeligt træk, at der kæmpes mellem engle og djævle om menneskesjælen. Mikael er da anfører for englene, en forestilling der mulig kan stå i forbindelse med Juda brev v. 9, hvor der nævnes, at Mikael tvister med djævelen om Moses' legeme. Bro-brille-legen er heller ikke den eneste leg, hvor

¹) Newell, Games & songs nr 152.

en sådan strid udkæmpes. I en amerikansk leg, »colors», vælger hvert barn en farve. Først banker en engel på døren, og moderen siger: Who is coming at the door? — The angel with the golden star! — What do you want? — Engelen nævner en farve. Er der et barn, som har valgt den nævnte farve, følger han engelen. Så kommer djævelen, forlanger også en farve — og således fortsættes, til alle børnene er komne i englens eller djævelens vold. Tilsidst prøves så styrke ved »the war tug». Samme leg kendes i Frankrig (se Rolland, Les pots de fleurs s. 134 flg.); på Sicilien (se Pitre, Giuochi fanciull. s. 261: a li cultura). I Schweiz bærer englen, som får et barn, det afsted i sine arme og fører det ind i sit hus, det samme gør djævelen, og såsnart børnene er delte, begynder kampen. Djævlene kradses med deres klør, englens slår med deres vinger. I Østerrig lægges som grænse mellem himmerig og helvede et stykke træ, som kaldes »feuer»: trækker englens en af djævlens over »ilden», så hører han dem til og omvendt. Den strid kaldes: das feuerreissen¹.

Med andre ord: broen, vejningen, kampen synes at bære middelalderens mærke.

¹) Vernaléken u. Branky, Spiele u. reime (1876), s. 92.

